

Осадчук И. Ю. Политическая культура общества как фактор президентализации полупрезидентских систем правления в Беларуси (1996-2013) и Казахстане (1995-2013).

Проанализированы понятия «система правления», «президентализация полупрезидентской системы правления», «политическая культура общества». Определены особенности политической культуры белорусского и казахстанского обществ в контексте президентализации полупрезидентских систем правления в Беларуси (1996-2013) и Казахстане (1995-2013).

Ключевые слова: система правления, президентализация полупрезидентской системы правления, политическая культура общества.

Osadchuk I. Political culture of society as a factor of presidentialization of semi-presidential regimes in Belarus (1996-2013) and Kazakhstan (1995-2013).

Concepts of system of government, presidentialization of semi-presidential regime, political culture of society are analysed. The object of research is the political culture of society in Belarus and Kazakhstan. The subject

of research is political culture of society as a factor of presidentialization of semi-presidential regimes in Belarus (1996-2013) and Kazakhstan (1995-2013). The aim of the research is determining the features of the political culture of society in the context of presidentialization of semi-presidential regimes in Belarus (1996-2013) and Kazakhstan (1995-2013). Main tasks of research are: 1) to define concepts of system of government, presidentialization of semi-presidential regime, political culture of society; 2) to analyse the impact of political culture of society on presidentialization of semi-presidential regimes in Belarus (1996-2013) and Kazakhstan (1995-2013).

Determining the features of the political culture of society in Belarus and Kazakhstan, we set that these features lead to presidentialization of semi-presidential regimes in Belarus (1996-2013) and Kazakhstan (1995-2013). In further studies, the main goal will be to determine other factors, institutional and functional consequences of presidentialization of the systems of government in the CIS countries.

Keywords: system of government, presidentialization of semi-presidential regime, political culture of society.

Надійшла до редколегії: 19.02.2014 р.

УДК 321

О. В. Пилипенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ГРОМАДСЬКІ РУХИ ЯК ЧИННИК ДИНАМІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Проаналізовано основні аспекти впливу громадських рухів на хід суспільних трансформацій. Розглянуто особливості функціонування рухів в умовах переходу до демократії. Приділено увагу сепаратистським рухам сучасності та їх впливу на політичний процес. Охарактеризовано роль громадських рухів у трансформації політичної системи України на сучасному етапі.

Ключові слова: громадський рух, політична система, політична криза, суспільні трансформації, політичний процес, демократичний транзит.

Актуальність даної проблематики полягає в тому, що сучасні взаємодії суб'єктів політики в умовах демократії все більше ускладнюються і набувають координаційних, а не директивних рис. Історія розвитку держави нерозривно пов'язана з функціонуванням інституцій недержавного характеру. Громадські рухи стають важливим інститутом узгодження політичних інтересів, учасником процедур врегулювання конфліктів. Вони є одним з ефективних і доступних засобів впливу на органи державної влади з боку населення, що здійснюється в умовах демократичного суспільства і правової держави.

Мета нашої роботи – охарактеризувати феномен громадських рухів як чинник динамізації суспільних трансформацій.

Даній проблематиці приділяли увагу зарубіжні та українські вчені. Так, у статті

Т. Павлової «Соціальні рухи як фактор трансформації інституційного середовища: проблеми теорії» сформульовано основні теоретико-методологічні засади дослідження сучасних громадських рухів. Американський дослідник Е. Коббет приділяє увагу відомому руху «Окупуй Уолл-Стріт». Вітчизняний дослідник О.І. Ткач розглядає проблеми формування громадських рухів у Латинській Америці. Дані питання вивчають також Є. Варгасова, К. Клемент, С. Хенкін та інші.

Формування самодостатнього громадянського суспільства з розвиненими параметрами зрілої демократичності суспільних відносин, свободи особистості, соціальної солідарності, владної зрілості і самодостатності, нарешті, державної або правової захищеності є надто складним, багатоаспектним і довготривалим процесом. Він

має базуватися на усвідомленому виробленні принципово нового політичного мислення, нових норм поведінки та взаємодії громадян і її спільнот на засадах відчуття власної гідності, поваги до людей, взаємодопомоги, потягу до активізації своєї участі у вирішенні не тільки повсякденних, а й найбільш важливих стратегічних спільних проблем життєдіяльності територіальної громади і держави.

Характерною рисою нових соціальних рухів є їх орієнтованість на сучасні, постматеріалістичні цінності, колективна ідентичність, що базується не на класових і соціально-економічних розбіжностях, а на формуванні загальної культурної ідентичності, ціннісно-нормативних фреймів, тобто інтерпретаційних схем, за допомогою яких надається сенс колективних дій [1, с. 118].

Рухи виникають у конкретному інституційному середовищі, яке впливає на поведінку учасників, визначає норми і правила, яким вони підкорюються. У той же час в умовах економічних, соціальних і політичних змін рухи стають носіями нових правил, нових ідей, нових стилів життя і культурних взірців. У міру того, як індивіди і групи освоюють ці зміни, вони поширюють ці правила і норми через соціальні мережі, що поступово веде до змін основних соціальних і політичних інститутів, трансформації соціального і політичного порядку. При цьому напрямок інституційних змін залежить від унікальних історичних, соціокультурних традицій.

Інституційна трансформація, пов'язана з введенням нових правил та їх освоєнням, змінює основні моделі політичної взаємодії. Зміни можуть ініціюватися різними соціальними акторами - не тільки елітою, а й соціальними рухами. Тому головним фактором інституціональної динаміки і еволюції є характер взаємодії між елітою і групами, які кидають їй виклик [2, с. 87]. Прихід до влади нової елітної групи або руху призводить до трансформації інституційних встановлень і практик, до формування нового соціального та політичного порядку. Встановлюється період інституційної рівноваги, яка зберігається до тих пір, поки нові актори не почнуть боротьбу за нові інституціональні зміни, за новий порядок.

У державах з авторитарним режимом роль громадсько-політичних рухів особливо значна, оскільки в таких державах здебільшого немає легальних опозиційних партій. Масові рухи у них покликані стати загальнонаціональною силою, яка б стала опорою всім опозиційним режимові силам у державі. Прикладами таких рухів часів падіння комуністичних режимів була польська «Солідарність», литовський «Саюдіс», болгарський «Союз демократичних сил» та «Народний рух України» на чолі з В. Чорноволом. В епоху «кольорових революцій» також з'явилися громадські рухи, що мали на

меті мобілізацію громадян для активних дій проти існуючого режиму. У 2000 р. в Югославії діяв рух «Отпор», у 2003 р. в Грузії – «Кмара», у 2004 р. в Україні – «Пора». Ці рухи посприяли докорінній зміні соціально-політичного устрою відповідних країн, привели до влади нові політичні еліти і відкрили можливість формування нового політичного простору.

Вітчизняний політолог О.І. Ткач наводить приклад країн Латинської Америки. Так, на початку ХХІ століття виникли конфліктогенні фактори, активізувалася радикалізація і мобілізація етнополітичних рухів у Болівії та Еквадорі, повстанських організацій в Перу, які використовують індіанську атрибутику в політичних цілях. За умов політичних і громадських свобод значно розширився діапазон можливостей для організації та агітації низових громадських структур, артикулюючих інтереси виключених груп і верств. Для організацій характерні сподівання на харизматичного лідера, відхід від зразків західної культури, конфронтація і недовіра до влади. На практиці це нерідко трансформується в агресивні форми поведінки, тактику протесту і силове нав'язування вимог владі.

Максималізм, нерідко на межі утопізму, характерний для програмних установок етнополітичних організацій, антиглобалістська та антизахідна спрямованість визначають поширення соціальних виступів і нові конфлікти. Радикалізація низки неурядових організацій є загрозою конституційному ладу, і визначає тривалість урядів. Наприклад, у 2005 р. події у Болівії та Еквадорі призвели до відставок президентів [3, с. 367]. За умов дестабілізації енергія правлячої еліти спрямовується на подолання політичних і конституційних криз, забезпечення легітимності режиму за допомогою проведення виборів, результат яких нерідко не сприймається опозицією. Це сприяє новим статусним і рольовим конфліктам. Проте вирішити їх за допомогою політичних технологій неможливо, це вимагає тривалої і копіткої роботи з реалізації конкретних соціальних програм і поширенню громадянської політичної культури.

Перешкодою на шляху до ідеалів сталого розвитку є наркобізнес. Він відіграє провідну роль у структурах організованої злочинності, є основним джерелом фінансування тероризму. За два десятиліття США витратили 20 млрд. доларів на боротьбу з виробництвом і незаконним обігом наркотиків у регіоні. Однак результати антинаркотичної стратегії незначні. Ця стратегія сприяє криміналізації частини маргінальних верств, підсилює корупцію влади на всіх рівнях, супроводжується згубними наслідками для навколишнього середовища і здоров'я населення. Це супроводжується масовим невдоволенням місцевого населення [4, с. 26-27.]. Побічним результатом

антинаркотичних зусиль влади стала поява неурядових екологічних організацій, асоціацій сусідських громад і етнічних рухів. Вони демонструють здатність до мобілізації за антиурядовими гаслами, стають впливовим сегментом антисистемної опозиції, яка виступає за кардинальний перегляд урядового курсу. Вони застосовують тактику захоплення приміщень органів влади, блокади транспортних артерій, маршів протесту. Це є загрозою інститутам держави, підточує основи демократії і провокує владу на силові методи підтримки стабільності, що, у свою чергу, радикалізує низові рухи

Масовене невдоволення соціальними наслідками економічної модернізації перешкоджає розширенню демократії і створює передумови для відродження авторитаризму. Політична еволюція деяких країн регіону підтверджує небезпеку відродження авторитаризму на континенті. Наприклад, Перу в період правління Фухіморі, популістські новації Чавеса, який не мав можливості подолати кризу у Венесуелі, спроби Гут'єрреса відновити управління в Еквадорі за допомогою зміцнення режиму особистої влади.

Слід особливо відзначити тибетський рух за незалежність як приклад потужного національно-визвольного руху, що виник в умовах комуністичного режиму, але став відомим в усьому світі. Буддійський регіон Тибет у 1912 р. проголосив незалежність від імперії Цинь, а у 1951 р. був анексований комуністичною владою КНР. Духовний лідер тибетців Далай-лама XIV був вимушений у 1959 р. залишити Лхасу й емігрувати до Індії, де очолив уряд Тибету в екзилі. Тибетські політики та міжнародні правозахисники стверджують, що політика комуністичного Китаю стосовно Тибету, його культури та релігії не відповідає нормам права та спрямована на асиміляцію жителів шляхом нав'язування китайської мови та атеїзму. Пекінське керівництво встановило жорсткий контроль над буддійськими монастирями, а також закрило деякі культові споруди і демонтувало пам'ятники, пов'язані з історією і культурою регіону.

У відповідь на репресії тибетці розгорнули масовий національно-визвольний рух, що досяг піку напередодні Літньої Олімпіади 2008 року у Пекіні. 14 березня 2008 р. буддійські ченці організували марш протесту проти комуністичної окупації, ввечері того ж дня у різних містах Тибету розпочалися масові акції, що завершилися зіткненнями з поліцією та регулярними армійськими частинами. У більшості західних держав було проведено акції «Free Tibet» («Вільний Тибет»): у Лондоні, Парижі, Сан-Франциско та інших містах активісти громадських організацій намагалися блокувати естафету Олімпійського вогню, що

супроводжувалася співробітниками китайської поліції, для привернення уваги до проблеми регіону. У багатьох країнах було організовано пікетування посольств і консульств КНР [5]. О.В. Шевчук зазначає, що тибетська проблема є загрозою цілісності китайської держави, а відповідно і дестабілізуючою детермінантою системи безпеки Азійсько-Тихоокеанського регіону [6, с. 511]. Втім, рух за вільний Тибет поступово інституціоналізується за межами Китаю: офіси уряду Тибету у вигнанні знаходяться у Швейцарії, США, Росії, Непалі та інших країнах. Тибетська громада Індії є однією з найбільш згуртованих і має власну систему освіти і охорони здоров'я. Отже, проблема Тибету, визнана на міжнародному рівні, залишатиметься актуальною й надалі.

В Росії, незважаючи на авторитарний режим В. Путіна, громадські рухи набувають поширення, проте їх інституціоналізація є недостатньою для організованої політичної боротьби. Проявами опозиційної діяльності є «Марші мільйонів», організовані бізнесменом та інтернет-активістом О. Навальним, мітинги на Болотній площі та численні пікети. Символом ліберальної опозиції стала біла стрічка. Існує Координаційна рада російської опозиції, втім, на нашу думку, говорити про істотний вплив на політику російського уряду цих сил ще передчасно. Спектр російських громадських рухів є широким – від лівої групи «Суть часу» до ультраправого руху «ФАКТ». Російські громадські рухи можуть стати предметом окремого дослідження.

Втім, у низці країн режим є настільки репресивним, що громадські рухи не мають можливостей функціонувати навіть нелегально. Це стосується ісламістських режимів Саудівської Аравії та Ірану, військової диктатури у М'янмі, комуністичних урядів Куби та В'єтнаму. У цьому переліку особливе місце посідає Північна Корея (КНДР), влада якої підтримує тотальну ізоляцію населення від зовнішнього світу: у країні практично не працює Інтернет, а будь-яка критика режиму суворо карається. Правляча верхівка нав'язує громадянам ідеологію «Чучхе», яка полягає в опорі виключно на власні сили [7, р. 106]. Життя мешканців цих країн практично повністю контролюється партійною або релігійною верхівкою. У таких умовах формування будь-яких елементів громадянського суспільства, у тому числі громадських рухів, є небезпечним.

Що ж стосується демократичних країн Заходу, то громадські рухи здебільшого не виступають проти самих основ режиму, втім, їх метою є захист певних категорій населення від дискримінації. Їх учасники мають на меті привернути увагу до найактуальніших проблем суспільства, на які не зважають представники бізнесу та політики. При цьому такі рухи часто інституціоналізуються у політичні

партії, формуючи згодом порядок денний національних та місцевих органів влади.

Одним з основних світових трендів 2011 року стало посилення протестних настроїв у розвинених країнах. Журнал «Time», підбиваючи підсумки 2011 року, назвав переможцем номінації «Людина року» узагальнену фігуру «Учасника протестів» (The Protester), дії якого по всьому світу, на думку видання, привели до «переосмислення поняття народної влади» [8]. Так, у США у 2011 р. набув популярності рух «Окупуй Уолл-Стріт», сутність якого є подвійною: 1) це є маніфестація зниження легітимності інституцій, найтісніше пов'язаних з нинішнім світовим порядком; 2) він не випадково виник у самому центрі нинішньої фінансової системи, де відповідність між ідеологією і практичними діями мала б бути найбільшою [9, р. 111]. Це був один з найпопулярніших рухів у США проти конкретної політичної фігури чи партії, а проти несправедливості системи в цілому.

Говорячи про вплив рухів на політичний дизайн європейських країн, слід звернути увагу на сепаратистські рухи, які набувають дедалі більшого поширення. Так, у Великій Британії сепаратистські настрої популярні у Шотландії та Північній Ірландії. Шотландія, яка з 1707 року входить до складу королівства, отримала у 1999 році власний парламент, реалізувавши на практиці принцип *home rule* – самоврядування. На 18 вересня 2014 р. заплановано проведення референдуму з питань незалежності Шотландії, ініційованого Національною партією [10, р. 107]. Північноірландський сепаратизм раніше був представлений організацією IRA.

Королівство Іспанія, яке є унітарною державою, наразі намагається подолати відцентрові тенденції, що склалися у Країні Басків та Каталонії. Населення цих регіонів переважно говорить відповідно баскською та каталанською мовами, володіючи при цьому іспанською. Баскські сепаратисти, які мають на меті створення незалежної держави, заснували 1959 року екстремістську організацію «Euskadi Ta Askatasuna» (ETA), ідеологія якої була синтезом лівого радикалізму та націоналізму. Бойовики ETA організовували диверсії, теракти, замаху на політичних лідерів. Останньою масштабною акцією терористів був вибух біля поліцейської казарми у місті Бургос 29 липня 2009 року. У 2011 р. ETA оголосила про припинення збройної боротьби, проте ситуація у регіоні залишається напруженою: протягом останніх років екстремісти неодноразово заявляли про припинення терору, проте пізніше поверталися до збройної боротьби. [11, с. 169]. Потужним також є сепаратистський рух у Барселоні, столиці Каталонії, який обмежується лише мирними заходами.

Розрив між індустріально розвиненою Північчю і аграрним Півднем Італії є досить значним, до того ж ситуація у південних регіонах обтяжена діяльністю мафії. Сепаратистська Ліга Півночі (Lega Nord), що виступила з гаслами федералізації країни та перегляду розподілу доходів на користь промислово розвиненої Півночі і його подальшого дистанціювання від слабшого Півдня [12, р. 6]. Найрадикальніші представники Ліги Півночі обґрунтовують необхідність створення незалежної держави Паданія зі столицею у Мілані. В останні роки Ліга Півночі позиціонує себе як консервативна політична сила. Для привернення уваги до своєї діяльності партія створила збірну Паданії з футболу, яка проводить матчі переважно з командами інших невизнаних держав та регіонів.

Серед інших сепаратистських рухів в Європі, що помітно впливають на політику, можна назвати Ålands Framtid (Аландські острови, Фінляндія), Corsica Libera (Франція), Bayernpartei (Німеччина). Певні сепаратистські тенденції існують у російській Чечні та українських Криму та Закарпатті.

На вітчизняних теренах вплив громадських рухів на політичний процес особливо активізувався у 2013-2014 рр. У відповідь на відмову В. Януковича від підписання Угоди про Асоціацію з ЄС виник рух «Євромайдан», який визначив подальшудолу України, її політичного ландшафту і навіть конституційного дизайну. Акції протесту розпочалися 21 листопада 2013 р. і швидко охопили не лише Київ, а й інші обласні центри та місця проживання української діаспори за кордоном. В рамках громадської боротьби з режимом виник рух «Автомайдан», який створили власники транспортних засобів.

Втім, провідну роль у проведенні Євромайдану після силового розгону мирної акції 30 листопада 2013 р. відіграв радикальний рух «Правий сектор» на чолі з Д. Ярошем, ядро якого становили члени УНА-УНСО. Вперше рух заявив про себе під час захоплення адміністративних будівель у Києві на початку грудня 2013 р., зокрема, київської мерії. Для боротьби з міліцією «Правий сектор» використовував коктейлі Молотова, холодну та вогнепальну зброю. 19 січня 2014 р. саме праві радикали розпочали бої з «Беркутом» на вулиці Грушевського та на Європейській площі. Одночасно в регіонах країни проводилися захоплення адміністративних будівель. 27 січня «Правий сектор» вперше заявив про себе як про самостійну політичну силу, висунувши вимогу відставки В. Януковича, уряду М. Азарова, проведення конституційної реформи та скасування законів, прийнятих 16 січня [13]. Під час боїв 18-20 лютого, коли загинули близько 80 громадян (так звана «Небесна сотня»), активісти «Правого

сектору» брали безпосередню участь у боях за центр Києва. Іншим потужним рухом стала «Спільна справа», що організувала захоплення низки міністерств та інших адміністративних будівель у столиці. Важливу роль у перемозі «Євромайдану» відіграли також «Відсіч», загони самооборони Майдану, «Медична сотня». Очолив протестний рух Штаб національного спротиву, лідером якого став О. Турчинов (з 22 лютого – спікер Верховної Ради та в.о. Президента України).

Втім, режим Януковича також використовував підконтрольні йому громадські рухи. Так, було створено так званий «Антимайдан», що проводив мітинги у столиці, рух «Український фронт» на чолі з М. Добкіним та низку місцевих рухів, що намагалися протидіяти революції. Практично усі вони були розформовані після перемоги Майдану і переходу частини «регіоналів» на бік нової влади.

Станом на 25 лютого 2014 р. можна стверджувати, що громадські рухи відіграли провідну роль в усуненні від влади президента В. Януковича, який обіймав цю посаду майже чотири роки. Результатом революційних подій 2013-2014 рр. стало повернення до редакції Конституції 2004 р., оновлення складу політичної еліти та звільнення Ю. Тимошенко внаслідок змін до законодавства. Втім, більш ґрунтовні висновки стосовно даного питання можна бути зробити після президентських виборів 2014 р.

Отже, вплив громадських рухів на суспільні трансформації у сучасному світі є надзвичайно потужним. Політика дедалі більше виходить з парламентських і міністерських будівель на вулицю, а у сучасних умовах – на шпальти газет та в Інтернет. Громадяни об'єднуються не стільки за територіальним, скільки за ідеологічним критерієм, шукаючи одностайності та об'єднуючись у громадські рухи. Характерною рисою нових соціальних рухів є їх орієнтованість на сучасні, постматеріалістичні цінності.

В умовах авторитарних режимів масові рухи мають стати загальнонаціональною силою, яка б стала опорою всім опозиційним режимові силам у державі. Це довели «оксамитові» та «кольорові» революції, здійснені і скеровані громадськими об'єднаннями. В умовах демократичної системи громадські рухи здебільшого не виступають проти самих основ режиму, втім, їх метою є захист певних категорій населення від дискримінації, поліпшення екологічної ситуації, зміна законодавства тощо. Особливої потужності в сучасній Європі набули радикальні та помірковані сепаратистські рухи.

Громадські рухи в Україні мають давню історію і потужний вплив на політичний процес. У 1991 р. Народний Рух стояв у витоків незалежності України; у 2004 р. «Пора» стала на чолі Помаранчевої революції. У 2013-2014 рр.

«Правий сектор» очолив акцію «Євромайдан», що призвела до революції в Україні, повалення режиму В. Януковича і змін у конституційному законодавстві. Втім, роль громадських рухів у соціальних трансформаціях 2013-2014 рр. потребує подальшого вивчення і має стати предметом нових наукових досліджень.

Бібліографічні посилання

1. Павлова Т. В. Социальные движения как фактор трансформации институциональной среды: проблемы теории [Текст] / Т. В. Павлова // Полис. – 2008. – № 5. – С. 113–124.
2. Клемент К. М. Вызов властным отношениям. Гражданские протестные движения в закрытой политической системе [Текст] / К. М. Клемент // Свободная мысль. – 2007. – №1. – С. 86–97.
3. Ткач О.І. Громадсько-політичні організації як чинник становлення громадянського суспільства в країнах Латинської Америки [Текст] / О.І. Ткач // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Випуск 15. Світова та українська дипломатія: історичний досвід, сучасний стан, перспективи. – С. 365–369.
4. Варгасова Е.С. Наркобизнес в Колумбии [Текст] / Е.С. Варгасова // Политические изменения в Латинской Америке: история и современность. – Воронеж : Факультет международных отношений Воронежского государственного университета, 2010. – С. 26–28.
5. Tibet: India expresses distress, urges dialogue [Electronic resource] / The Hindu. – Access mode : <http://www.hindu.com/2008/03/16/stories/2008031659170800.htm>
6. Шевчук О. В. Проблема Тибету у контексті реалізації КНР стратегії регіонального лідерства [Текст] / О. В. Шевчук // Гілея: науковий вісник. – 2010. – Вип. 40. – С. 510–519.
7. Lee G. The Political Philosophy of Juche [Text] / G. Lee // Stanford Journal of East Asian Affairs. – 2003. – Vol. 3. – No. 1. – P. 105–112.
8. Andersen K. Person of the Year 2011 [Electronic resource] / Time. – Access mode : http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2101745_2102132,00.html
9. Cobbet E. 'Occupy Wall Street' and IPE: Insights and Implications [Text] / E. Cobbet, R. Germain // Journal of Critical Globalisation Studies. – 2012. – Issue 5. – P. 110–113.
10. Chalmers M. Will Scotland Sink the United Kingdom's Nuclear Deterrent? [Text] / M Chalmers, W. Walker // The Washington Quarterly. – 2013. – Vol. 36:3. – P. 107–122.
11. Хенкин С.М. ЭТА: расцвет и кризис националистического терроризма в Испании [Текст] / С.М. Хенкин // Полития. – 2011. – № 4(63). – С. 155–171.
12. Quirico R. Di. Italy and the Global Economic Crisis [Text] / R. Di Quirico // Bulletin of Italian Politics. – 2010. – Vol. 2. – No. 2. – P. 3–19.

13. «Правый сектор» (ПС) и «Спільна Справа» [Електронний ресурс] / Аналітик: Київський центр політичних досліджень і конфліктології. – Режим доступу : <http://www.analitik.org.ua/current-comment/int/52ef63a65473b/>

Пилипенко О. В. Гражданские движения как фактор динамизации общественных трансформаций.

Проанализированы основные аспекты влияния гражданских движений на ход общественных трансформаций. Рассмотрены особенности функционирования движений в условиях перехода к демократии. Особое внимание уделено сепаратистским движениям современности и их влиянию на политический процесс. Рассмотрена роль общественных движений в трансформации политической системы Украины на современном этапе.

Ключевые слова: общественное движение, политическая система, политический кризис, общественные трансформации, политический процесс, демократический транзит.

Pylypenko O. Civil movements as a factor of dynamization of social transformations.

The article deals with the influence of civil movements on political process. Modern politics is going on not only in government, but also on the streets and in the Internet. Citizens united not only by territorial but by ideological criteria, seek for allies and form social movements. A

feature of new social movements is their focus on modern values. Civil movements are researched both in Ukrainian and in foreign political science.

Within authoritarian regime civil movements have become the national force that unites all opposition in the country. «Color» and «velvet» revolutions were led by such movements. In a democratic system social movements do not oppose to the foundations of the regime, their purpose is to protect certain categories of people against discrimination, to improve the environmental situation, to change legislation etc. Separatist movements have become popular in European countries such as the UK, Spain, Italy in the recent times. Protest movements have been popular all over the world, and the events of Ukrainian 2013-2014 political crisis proved it.

Social movements in Ukraine have a long history and powerful influence on political process. In 1991, Narodny Rukh initiated the independence of Ukraine, in 2004, «Pora!» organized the Orange Revolution. In the 2013 «The Right sector» headed the «Euromaidan» campaign that led to the revolution in Ukraine, the overthrow of Yanukovich and changes of the Constitution. However, the role of social movements in the 2013-2014 social transformation needs further study and can be a subject of another research.

Keywords: social movement, political system, political crisis, social transformations, political process, democratic transition.

Надійшла до редколегії: 27.02.2014 р.

УДК 94 (438)

Г. І. Пуїо

Ужгородський національний університет

«ЄВРОПА-ФОРТЕЦЯ» ЯК РІЗНОВИД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІМІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Розглядаються особливості становлення та розвитку міграційної політики Європейського Союзу в контексті європейської інтеграції та формування спільних політик ЄС. Проаналізовано тенденції обмеженої міграційної політики країн-членів ЄС, що ставить під сумнів універсальність демократичних принципів і цінностей. Висвітлено проблеми і перспективи реалізації міграційної політики ЄС на сучасному етапі.

Ключові слова: «Європа-фортеця», імміграційна політика, іммігрант, нелегальний мігрант, міжнародна трудова міграція, біженці, безпека.

Європейський Союз є унікальним інтеграційним утворенням, яке відіграє вагомую роль у сучасному міжнародному середовищі. Разом з тим, у міру інтенсифікації та поглиблення інтеграційних процесів ЄС зіткнувся з новими викликами глобалізації і відчув на собі активний вплив міжнародної міграції. Внаслідок цього багато держав-членів ЄС впроваджують односторонні заходи, які проявляються у доволі жорстких правилах національного міграційного законодавства.

Тенденція посилення обмежувальних заходів по відношенню до нелегальної міграції

спостерігається майже у всіх країнах-членах ЄС. Міграційні процеси, які суттєво активувались на початку 90-х років після розпаду СРСР і югославських конфліктів, змусили уряди країн Західної Європи переглянути свої позиції щодо різних категорій мігрантів.

Аналізована проблема знайшла відображення у різноманітних дослідженнях. Слід відзначити праці та аналітичні статті таких дослідників, як Е. Григор'єв, Ф. Клаус, Н. Сирук, Г. Попов, О. Пономарева, О. Малиновська, І. Дейвідсон, С. Хантінгтон, В. Шюссель та інші. Усі ці розвідки аналізують проблеми, пов'язані з